Imparcialitat nacional adversarial

XEMA GATNAU

El principi de no-eliminació nacional sota el vel d'ignorància

Nota conceptual

Les relacions entre pobles no es contemplen des de cap punt de vista neutral. Qui pertany a una comunitat que es considera històricament subordinada, assimilada o políticament dominada observa necessàriament la comunitat dominant des d'una posició situada. Aquesta experiència pot produir hostilitat, ressentiment i una oposició radical envers l'Estat, les institucions o fins i tot la nació que identifica amb aquella dominació.

Un català pot, per exemple, considerar que la construcció de l'Estat espanyol ha comportat durant segles una subordinació política i cultural de Catalunya i atribuir a Castella un paper central en la configuració històrica d'aquest Estat. Des d'aquesta posició, Espanya o Castella no apareixen com a objectes abstractes, sinó com a forces històriques relacionades amb una experiència de dominació.

Tanmateix, hi ha una altra perspectiva possible.

Què pensaria aquest mateix individu si ignorés completament en quina nació hauria de néixer?

Aquesta pregunta permet traslladar el vel d'ignorància rawlsià des dels individus cap a les comunitats nacionals. Imaginem una situació anterior al naixement en què una persona sap que pertanyerà a algun poble europeu —català, castellà, alemany, escocès, gal·lès, occità, bretó o qualsevol altre—, però desconeix quin serà.

Des d'aquesta posició desapareix temporalment l'avantatge de defensar exclusivament la pròpia comunitat.

Sorgeix aleshores allò que podem denominar vel d'ignorància nacional.

1. La diferència entre la perspectiva situada i la perspectiva imparcial

La primera distinció fonamental és entre dos nivells de judici.

Perspectiva situada

L'individu coneix la seva identitat històrica.

Sap a quina comunitat pertany, coneix els seus conflictes i pot considerar legítim combatre políticament aquelles institucions que percep com a responsables de la seva subordinació.

Des d'aquesta posició és perfectament possible que un català mantingui una actitud radicalment antiespanyola o anticastellana en la mesura que Espanya o Castella siguin interpretades com a estructures històriques de dominació.

Perspectiva imparcial

El mateix individu s'imagina abans de saber on naixerà.

No sap si serà català o castellà, anglès o escocès, alemany o polonès, francès o bretó.

La pregunta canvia completament:

> Quines regles sobre l'existència i les relacions entre pobles acceptaria si no sabés quin d'ells seria el seu?

Aquest segon punt de vista no elimina el primer. Tots dos poden coexistir.

Una persona pot ser adversària històrica d'una altra comunitat des de la seva posició real i, al mateix temps, defensar imparcialment que aquesta comunitat no ha de ser eliminada.

Aquesta tensió constitueix la imparcialitat nacional adversarial.

2. Imparcialitat nacional adversarial

La imparcialitat nacional adversarial descriu la situació en què un individu reconeix simultàniament dues posicions aparentment contradictòries:

1. pot enfrontar-se políticament a una nació des de la seva condició històrica concreta;
2. pot defensar la continuïtat humana d'aquesta mateixa nació quan adopta una perspectiva imparcial.

No hi ha necessàriament contradicció.

Allò que es rebutja des de la primera posició és una determinada relació de poder.

Allò que es protegeix des de la segona és la possibilitat de continuïtat d'una població.

Per tant, es pot defensar la desaparició d'una relació de dominació sense defensar la desaparició de les persones que pertanyen al grup històricament dominant.

Aquesta distinció permet separar tres objectes que sovint es confonen:

- l'Estat;
- el règim polític o sistema de dominació;
- la població.

Tots tres poden estar històricament relacionats, però no són moralment equivalents.

---

3. El cas alemany com a experiment extrem

Alemanya proporciona un exemple especialment clar.

L'existència del règim nazi justificava la seva destrucció política i militar. Es podia justificar la desaparició completa de l'Estat nazi, de les seves institucions, del seu exèrcit i de la seva ideologia.

Però d'això no se'n deriva que hagués de desaparèixer la població alemanya.

La gravetat dels crims comesos en nom d'Alemanya no transforma automàticament cada alemany, present o futur, en algú l'existència del qual sigui indesitjable.

Precisament els casos extrems ajuden a distingir entre:

destruir un règim
i
destruir un poble.

La primera cosa pot constituir una exigència de justícia.

La segona requereix una justificació radicalment diferent i no es pot obtenir simplement de la culpabilitat històrica d'un Estat.

El mateix raonament es pot aplicar, a una escala històrica completament diferent, a relacions de dominació entre altres nacions.

Un català podria aspirar que desaparegués la dominació espanyola sobre Catalunya sense que d'això se'n desprengués que hagin de desaparèixer Castella o els castellans.

---

4. No cal atribuir valor intrínsec a les nacions

Aquest argument no necessita partir de la idea romàntica que cada nació posseeix un valor metafísic, espiritual o cultural intrínsec.

No cal afirmar que una nació mereix existir perquè representa una manifestació única de l'esperit humà.

El raonament pot ser molt més auster.

N'hi ha prou d'imaginar que, darrere del vel d'ignorància nacional, ningú no sap a quin poble pertanyerà.

En aquestes condicions sembla poc raonable acceptar una regla segons la qual una comunitat pogués ser eliminada perquè els seus avantpassats en van dominar una altra.

Podria passar que qui accepta aquesta regla nasqués precisament dins d'aquella comunitat.

Per tant, la continuïtat d'un poble no necessita justificar-se mitjançant la seva suposada grandesa històrica.

Es pot justificar simplement mitjançant un principi d'imparcialitat.

---

5. Principi de no-eliminació nacional

D'aquest raonament es pot formular el principi següent:

Principi de no-eliminació nacional sota el vel d'ignorància

> Cap persona racional no acceptaria, sense saber a quina comunitat nacional pertanyerà, un principi que permetés convertir la desaparició d'una població nacional en instrument de justícia per les accions històriques realitzades pel seu Estat, les seves elits o els seus avantpassats.

El principi no implica que les nacions siguin eternes.

Les identitats poden canviar, fusionar-se, dividir-se o desaparèixer espontàniament.

Les llengües poden abandonar-se.

Els Estats poden dissoldre's.

Les cultures poden transformar-se.

Res d'això implica necessàriament una injustícia.

El principi afirma una cosa més limitada:

> l'eliminació d'una població no ha de constituir un instrument deliberat de reparació històrica.

Aquesta diferència és fonamental.

No hi ha necessàriament un deure de perpetuar totes les nacions, encara que existeixi i sigui legítima la voluntat de perpetuar-les.

Hi ha, en canvi, una raó poderosa per rebutjar que la desaparició d'un poble sigui convertida en política de justícia.

---

6. Nacions culpables i generacions innocents

Hi ha, a més, un problema temporal.

Les nacions travessen generacions.

Els responsables d'una conquesta, una repressió o una política d'assimilació poden portar segles morts, mentre que els qui hereten la identitat d'aquella comunitat neixen sense haver participat en aquells esdeveniments.

Si la culpabilitat històrica pogués transmetre's indefinidament mitjançant la identitat col·lectiva, aleshores cada nova generació podria néixer moralment culpable d'actes anteriors a la seva existència.

Això produeix una conseqüència difícilment defensable darrere del vel d'ignorància.

Una persona podria néixer essent considerada enemiga per actes comesos segles abans del seu naixement.

Per això cal diferenciar entre:

responsabilitat històrica de les institucions,
responsabilitat política col·lectiva,
i
culpabilitat personal.

Confondre aquestes categories converteix la història en una font potencialment infinita de culpabilitat hereditària.

---

7. Catalunya i Castella

La relació entre Catalunya i Castella permet observar precisament aquesta dualitat.

Des d'una perspectiva catalana situada, es pot sostenir que bona part de la història de l'Estat espanyol ha consistit en la imposició d'una estructura política progressivament centralitzada i castellanitzada.

Qui adopti aquesta interpretació pot desenvolupar una oposició molt intensa a l'Estat espanyol i fins i tot una hostilitat envers Castella com a nucli històric d'aquell poder.

Però darrere del vel d'ignorància nacional sorgeix una altra pregunta:

acceptaria aquesta mateixa persona un món en què Castella pogués ser eliminada com a comunitat?

Si desconeix si naixerà català o castellà, probablement no.

Pot desitjar que Castella deixi de dominar Catalunya.

No necessita desitjar que Castella deixi d'existir.

Aquesta distinció permet defensar simultàniament dues proposicions:

> Catalunya no ha de ser subordinada a Castella.

i

> Castella no ha de ser eliminada per haver subordinat històricament Catalunya.

La primera pertany al terreny de l'emancipació.

La segona pertany al terreny de la imparcialitat.

---

8. Una regla universal

L'argument adquireix força precisament quan deixa d'aplicar-se únicament al propi poble.

Si només se sosté que Catalunya mereix continuar existint perquè un és català, el principi continua essent particularista.

Però si se sosté que Catalunya ha de poder continuar existint fins i tot si un hagués nascut castellà, i que Castella ha de poder continuar existint fins i tot si un hagués nascut català, apareix una regla universal.

La mateixa lògica es pot estendre a escocesos i anglesos, bretons i francesos, occitans, alemanys o qualsevol altra comunitat.

No perquè totes siguin moralment equivalents.

No perquè totes hagin estat igualment víctimes o dominadores.

Ni tan sols perquè totes les cultures siguin necessàriament valuoses.

Sinó perquè ningú no coneix, darrere del vel, quina posició històrica ocuparà.

---

9. La paradoxa de l’adversari que ha de sobreviure

D’aquí sorgeix una paradoxa especialment interessant:

> puc considerar una comunitat la meva adversària històrica i, precisament per intentar pensar imparcialment, defensar que continuï existint.

L’adversari no necessita convertir-se en amic.

No cal reconciliar les interpretacions històriques.

No cal negar la dominació.

Tampoc no cal sentir admiració.

Es pot mantenir l’antagonisme.

El que canvia és el límit d’aquest antagonisme.

La justícia pot exigir que desaparegui la dominació de l’adversari.

No que desaparegui l’adversari com a població.

Això es podria denominar principi de supervivència de l’adversari.

---

10. Conclusió

La defensa d’una nació no necessita descansar en l’afirmació que les nacions posseeixen un valor intrínsec.

Es pot fonamentar d’una manera més modesta i probablement més robusta.

Si ignoréssim en quina comunitat naixerem, difícilment acceptaríem una regla que permetés fer desaparèixer una població com a compensació per les accions del seu passat.

Podem voler que desaparegui un imperi.

Podem voler que desaparegui una dictadura.

Podem voler que desaparegui una estructura centralista.

Podem voler que desaparegui una relació colonial.

Podem voler que desaparegui una hegemonia nacional.

Però cap d'aquestes afirmacions obliga a voler que desaparegui la població associada històricament a aquelles estructures.

D'aquesta manera es pot formular una ètica mínima de convivència entre nacions històricament enfrontades:

> Des de la meva història puc ser el teu adversari; darrere del vel d'ignorància, he d'admetre la possibilitat d'haver estat tu.

I d'aquesta possibilitat deriva el principi de no-eliminació nacional sota el vel d'ignorància nacional:

> La justícia pot exigir la fi d'una dominació, però no converteix la desaparició del poble dominant en una forma de justícia.

Xema Gatnau